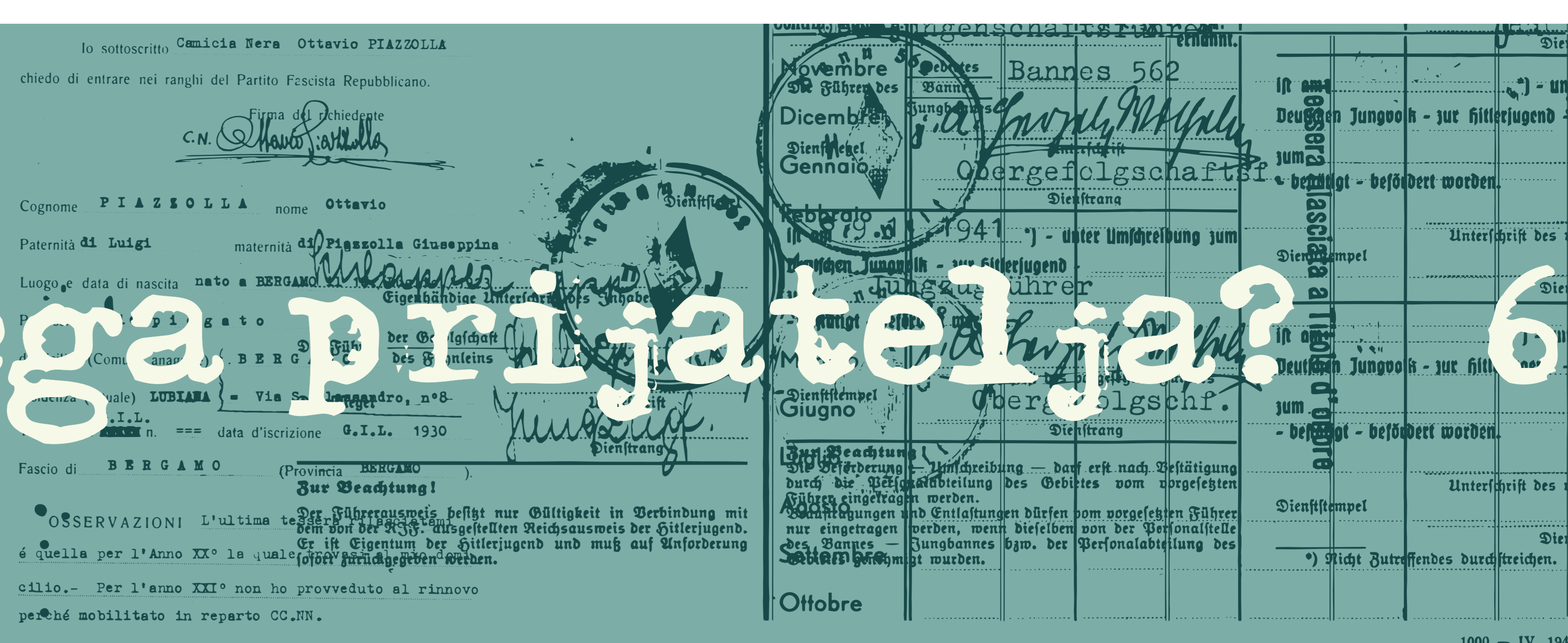

Poznaš sovražnika bolje kot svojega prijatelja? 6

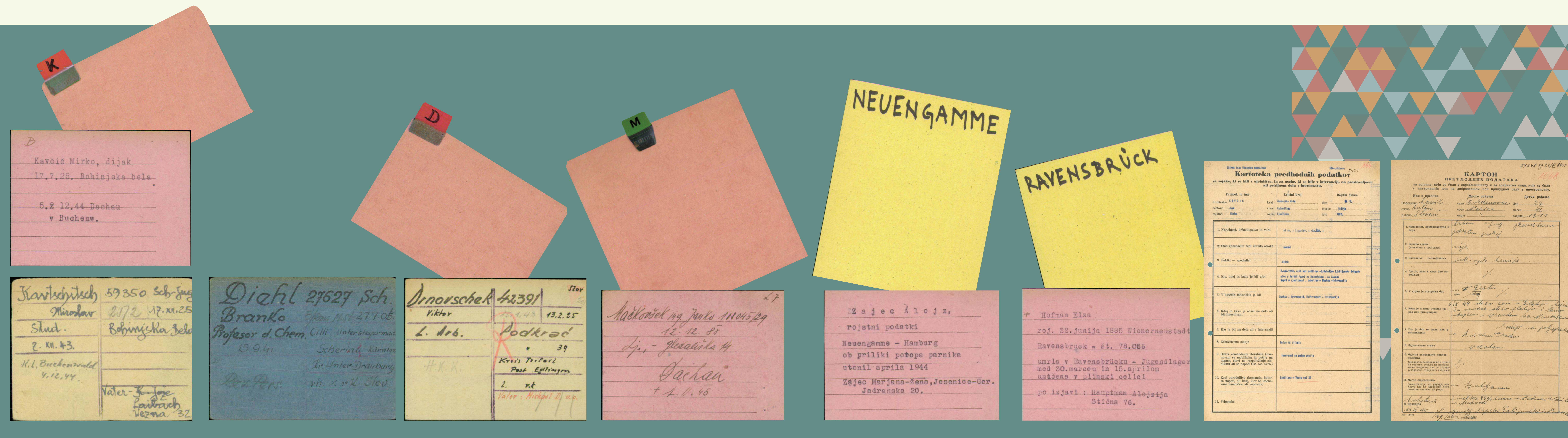
Sledenje, razvrščanje in nadzor s pomočjo kartotek (1920–1980)

Posledice vojne in vračanje domov – kartoteke organizacij za pomoč in obnovo

Predvojne družbe so se že dolgo zavedale in poznale pomen skrbi za vse v vojni prizadete. Organizacije za pomoč ranjenim in bolnim vojakom so na Slovenskem delovale že v predvojnem času, vendar so italijanske in nemške zasedbene oblasti ustanovile še svoja društva Rdečega križa, medtem ko so junija 1944 Rdeči križ Slovenije ustanovile tudi partizanske oblasti. Ena temeljnih dejavnosti te humanitarne organizacije je preprečevanje stisk oseb, ki so zaradi vojnega nasilja, oboroženih spopadov ali izgonov in internacij ločeni od svojcev. Za vso množico v vojni ubitih, preganjanih in pogrešanih praviloma stoje tudi prizadeti svojci, ki poizvedujejo o njihovi usodi, pri čemer jim z iskanjem pogrešanih, prenašanjem sporočil in sodelovanjem pri obnavljanju družinskih vezi pomagajo človekoljubne organizacije. Dejavnost Rdečega križa je torej za povojno družbo izrednega pomena, saj je ob poročilih in seznamih oseb vodil tudi register beguncev, razseljenih oseb in evakuirancev ter tako zbral množico kartotek, denimo padlih borcev, preživelih in umrlih internirancev v italijanska ter nemška koncentracijska taborišča, pomagal pri iskanju žrtev vojn in skrbel za osirotele otroke. Na pogorišču druge svetovne vojne niso ostali le mrtvi, ranjeni in pogrešani, temveč se je od pomladi 1945 po Evropi gibalo na milijone razseljenih oseb, za katere se je predvidevalo, da dom vendarle nekeje imajo, in beguncev, ki so ostali brez bivališča ali se tja niso hoteli vrniti. Ta nepregledna množica ljudi je v prvem povojnem obdobju, ko je bilo dežele treba obnoviti in v družbi ponovno vzpostaviti red ter preprečiti nova zaostrovanja, predstavljala problem. Zavezniške sile so se med drugim bale humanitarne katastrofe, saj je bilo treba ljudem zagotoviti osnovne življenjske pogoje, pomagati šibkim, izmučenim in podhranjenim ter končno preprečiti širjenje bolezni. Po vzpostavitvi mreže taborišč je skrb zanje iz rok zavezniške vojske prevzela Uprava Združenih narodov za pomoč in obnovo (UNRRA).

Med razseljenimi osebami, ki so se želele vrniti domov, se je znašlo na tisoče Slovencev, ki so jih okupacijske oblasti med vojno izgnale na prisilno delo kot ceneno delovno silo, jih kot politične jetnike poslale v zapore in koncentracijska taborišča ter vojnih ujetnikov v uniformah okupatorskih vojsk, kamor so bili po večini prisilno mobilizirani. V Sloveniji je bilo za organizirano vračanje razseljenih oseb do jeseni 1946 pristojno notranje ministrstvo in šele nato ministrstvo za socialno skrbstvo. Za te potrebe je bil vzpostavljen Štab za repatriacijo vojnih ujetnikov in internirancev za Slovenijo, ki je imel svoje odseke za repatriacijo v Mariboru, na Jesenicah in v Pivki, vsak od teh pa je imel več vojaško organiziranih zbirnih baz. Med repatriiranci je bilo največ medvojnih prisilnih delavcev in internirancev. Njihovo vračanje iz zahodne Evrope je potekalo enostavneje kot iz vzhodne, kjer je bila prometna infrastruktura bolj prizadeta, saj so se večinoma vračali z vlaki, nekateri pa so se vrnili s konjsko vprego, kolesom ali peš. Po prihodu v domačo zbirno bazo so se morali repartriiranci, razdeljeni v skupine glede na vzrok izгона, podrediti strogemu režimu, ki ni bil namenjen zgolj preprečevanju širjenja bolezni, temveč tudi nadzoru nad njimi samimi. Tega so jugoslovanske repatriacijske komisije izvajale od poletja 1945 tudi v zavezniških zbirnih taboriščih, kjer so sestavljale sezname repatriirancev. Leta 1945 se je z organiziranimi transporti domov vrnilo 88.293 oseb, medtem ko po letu 1949 le še dobrih 200 ljudi. Najdemo jih na seznamih posamičnih zbirnih centrov, za veliko večino pa obstajajo tudi kartoni prehodnih podatkov; izjemo predstavljajo mlajši otroci, ki so največkrat navedeni pri starših.

MIRKO KAVČIČ
Mirko Kavčič, dijak iz Bohinjske Bele, je bil med drugo svetovno vojno najprej interniran v koncentracijsko taborišče Dachau, nato še v Buchenwald.

SI AS 1752, Rdeči križ Slovenije – Dachau, kartoteka preživelih/ Buchenwald, kartoteka preživelih

BRANKO DIEHL
Branko Diehl, profesor kemije, je bil med drugo svetovno vojno interniran v koncentracijsko taborišče Dachau. Po vojni so ga obtožili medvojnega sodelovanja z gestapom in povojnega delovanja za tujo obveščevalno službo. Leta 1948 je bil na politično motiviranem prvem dachauskem procesu, t. i. Diehl-Oswaldov proces, obsojen na smrtno kazen z ustrelnitvijo.

SI AS 1752, Rdeči križ Slovenije – Dachau, kartoteka preživelih

VIKTOR DRNOVŠEK
Viktor Drnovšek, oče nekdanjega predsednika Republike Slovenije Janeza Drnovška, je bil zaradi sodelovanja s partizanskim odporom leta 1942 poslan v koncentracijsko taborišče Dachau, kjer je bil zaprt vse do osvoboditve taborišča leta 1945.

SI AS 1752, Rdeči križ Slovenije – Dachau, kartoteka preživelih

JANKO MAČKOVŠEK
Inženir Janko Mačkovšek je bil leta 1942 imenovan za predsednika Napredne delovne skupnosti, ki so jo ustanovile nekatere liberalno usmerjene skupine. Skupnost se je marca 1942 vključila v Slovensko zavezo, v katero so se povezale slovenske nekomunistične stranke – Mačkovšek je v zavezi vodil odbor za stike s tujino. Poleti 1944 ga je aretiral gestapo, ki je ves čas zasledoval delo ilegalnih skupin, še posebej, če so imele stike z londonsko vlado in zahodnimi zavezniki. Poslan je bil v Dachau, kjer je 1. februarja 1945 umrl.

SI AS 1752, Rdeči križ Slovenije – Dachau, kartoteka umrlih

ALOJZ ZAJEC
Alojz Zajec je bil poslan v koncentracijsko taborišče Neuengamme pri Hamburgu. Tik pred koncem vojne so nacisti taborišče izpraznili in taboriščnike odvedli proti Baltskemu morju ter jih pri mestu Neustadt vkrcali na ladje, ki so jih dan pred kapitulacijo Nemčije potopile britanske letalske sile. V tragediji, poimenovani po največji ladji Cap Arcona, naj bi umrlo okoli 5.000 taboriščnikov, med njimi tudi Zajec.

SI AS 1752, Rdeči križ Slovenije – Neuengamme, kartoteka

ELZA HOFMAN
Elza Hofman je – sodeč po izjavi Alojzije Hauptman – umrla v plinski celiči ženskega koncentracijskega taborišča Ravensbrück.

SI AS 1752, Rdeči križ Slovenije – Ravensbrück, kartoteka

MIRKO KAVČIČ
Mirko Kavčič je bil ujet kot borec 2. bataljona Ljubljanske brigade, zaprt v Ljubljani in odveden v internacijo v Nemčijo. V domovino se je vrnil z organiziranim prevozom v repatriacijsko bazo Baragovo semenišče.

SI AS 1822, f. 197, Kartoni prehodnih podatkov

STEVAN SAVIČ
Karton prehodnih podatkov Stevana Saviča, ki se je spreobrnil iz Judovske v pravoslavno vero. Pred nemškimi okupatorjem se je umaknil v Trst, a so ga našli in poslali v koncentracijsko taborišče v Nemčijo. V Jugoslavijo se je 16. junija 1945 vrnil preko baze za repatriacijo v Subotici.

SI AS 1822, f. 238, Kartoni prehodnih podatkov